

กระบวนการมีส่วนร่วมภาคีการท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน จังหวัดเชียงราย

ปริพจน์ แก้วเนตร¹ พรพิมล ไชยสินธ์² และชัชชญา ยอดสุวรรณ²

¹โปรแกรมวิชาการท่องเที่ยว สำนักวิชาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

²กลุ่มวิจัยด้านการท่องเที่ยว การบริการ และการงานอีเว้นท์ สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

*Corresponding author: pornpimol.cha@mfu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของภาคีการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน และเพื่อศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก จำนวน 45 คน 3 พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 1) น้ำพุร้อนโป่งพระบาท ตำบลบ้านต้อ อำเภอเมือง 2) น้ำพุร้อนป่าตึง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน และ 3) น้ำพุร้อนทุ่งเทวี ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 3 พื้นที่ยังไม่มีรูปแบบของภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวที่ชัดเจน เป็นรูปแบบของคณะกรรมการการพัฒนาน้ำพุร้อนที่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นจัดตั้งขึ้น เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนในแต่ละพื้นที่ ผลการศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนพบว่ามี 4 ขั้นตอนคือ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 2) การปฏิบัติการหรือดำเนินงานโดยการจัดตั้งคณะกรรมการภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนเพื่อร่วมการจัดทำแผนพัฒนาทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแต่ละพื้นที่ 3) การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนต้องการจัดสรรพื้นที่ขายสินค้าของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว การรวมกลุ่มทางการท่องเที่ยวโดยนำเสนอการขายผลิตภัณฑ์ชุมชน จัดทำช่องทาง การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านสื่อการตลาดออนไลน์ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 และ 4) การติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการของชุมชน ทั้งนี้ยังไม่มีมีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรมและไม่มีกิจกรรมการประเมินผลที่ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้เข้ามามีส่วนร่วม ข้อเสนอแนะ คือ ควรพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

คำสำคัญ : 1. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 2. แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อน 3. กระบวนการมีส่วนร่วม 4. ภาคีการท่องเที่ยว

The participation of tourism networks in hot spring wellness tourism in Chiang Rai

Paripan Kaewnet¹, Pornpimol Chaisanit^{2*} and Chachaya Yodsuwan²

¹*Tourism Program, School of Tourism, Chiang Rai Rajabhat University,
Chiang Rai 57100, Thailand*

²*Tourism, Hospitality and Event Research Group, School of Management,
Mae Fah Luang University, Chiang Rai 57100, Thailand*

**Corresponding author: pornpimol.cha@mfu.ac.th*

Abstract

This article aims to study the model of tourism networks' hot springs management for sustainable wellness tourism and their process of participation. It is qualitative research which collected data by using an in-depth interview and small group meeting. There was a descriptive analysis of 45 in-depth data providers from three areas of hot spring tourist attractions in Chiang Rai which were 1) Pong Phrabat Hot Spring, Ban Du Subdistrict, Mueang District, 2) Pa Tueng Hot Spring, Pa Tueng Subdistrict, Mae Chan District, and 3) Tung Taewee Hot Spring, Ban Pong Subdistrict, Wiang Pa Pao District. The results of the study showed that all three areas did not have clear forms of tourism network partners. They simply had a hot spring development committee commissioned by local administrative organization to develop hot spring tourist attractions in each area. The results of the study revealed that there were four participation processes of tourism networks of hot spring health tourism for its sustainability which were 1) participation in planning, 2) setting up a committee to formulate a wellness tourism development plans for each area, 3) allocating joint benefits for the community such as creating distribution channels for local product sales both in tourist sites and through online marketing materials during the COVID-19 situation, and 4) monitoring and evaluating activities of the community. To date, there has not been concrete assessment by the tourism networks. It is recommended that all private and public sectors should be included to seriously develop a wellness tourism network.

Keywords: 1. Wellness tourism 2. Hot springs 3. Participation 4. Tourism networks

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางอันดับที่ 2 ของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในเอเชียแปซิฟิก (Global Wellness Institute, 2020) จังหวัดเชียงรายมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีแหล่งน้ำแร่และน้ำพุร้อน จำนวน 9 แห่ง (Department of Mineral Resources, 2022) จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผู้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดทิศทางพัฒนาประเทศ โดยเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ความยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Prachachat Business, 2022) สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ส่งเสริมให้เชียงรายเป็นเมือง “ลันนา เวลเนส” (Lanna Wellness) ภายใต้แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากแหล่งน้ำพุร้อน ตั้งแต่ ปี 2560 โดยการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน มีการบริการทั้งร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก จุดเช่าเก้าอี้ ห้องอาบน้ำแช่น้ำร้อน ร้านนวดแผนไทยไว้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนในจังหวัดเชียงราย ยังเป็นการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม และยังไม่ได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวมากเท่าที่ควร ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่สำรวจและผลจากงานวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการท่องเที่ยวน้ำพุร้อนในอารยธรรมลันนา” ปี 2562 ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ในแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนป่าตึง น้ำพุร้อนทุ่งเทวี และน้ำพุร้อนโป่งพระบาท ทำให้พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนของจังหวัดเชียงราย เกิดจากการขาดความร่วมมือของเครือข่ายภาคีทางการท่องเที่ยวที่ไม่ได้มีการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยกัน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนยังคงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการบูรณาการจากภาคส่วนต่าง ๆ จึงส่งผลให้เกิดปัญหาการพัฒนาที่ไม่ตรงกับความต้องการหรือการพัฒนาที่ไร้ทิศทาง ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าและบริการในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน

ดังนั้น ในบทความวิจัยเรื่องนี้ จึงได้แสดงให้เห็นถึงการศึกษาเพื่อมุ่งแก้ปัญหาโดยพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือของภาคีการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดเชียงราย

โดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นการยกระดับการท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้แก่คนในชุมชน และเพื่อให้ชุมชนเกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของภาคีการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน
2. เพื่อศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือภาคีการท่องเที่ยว น้ำพุร้อน และกระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อน จังหวัดเชียงราย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือภาคี เพื่อเสนอนโยบายต่อภาครัฐสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนในจังหวัดเชียงราย จำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) น้ำพุร้อนโป่งพระบาท ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย 2) น้ำพุร้อนป่าตึง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และ 3) น้ำพุร้อนทุ่งเทวี ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ถูกกล่าวถึงในบริบทของการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง (Creighton, 2005; Rasoolimanesh, & Jaafar, 2016) Srivichian (2009) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation) หมายถึง การสื่อสารสองทางที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยองค์กรและเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนงานหรือ

โครงการพัฒนาต่าง ๆ ต้องมีการให้ข้อมูลต่อสาธารณชนอย่างตรงไปตรงมาและเปิดเผย เป็นการเปิดโอกาสให้สาธารณชนหรือประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นตอบกลับมา เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาและตัดสินใจ ขั้นตอนสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องเริ่มจากกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ในการมีส่วนร่วมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การกำหนดวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้ จากการศึกษาของ Chaipiam (2015) และ Tosun (1999) ได้อธิบายว่า การประเมินในขั้นตอนสุดท้ายยังสามารถนำกลับไปพิจารณาในขั้นตอนของการวางแผนระยะต่อไปได้ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่พบ หรือนำผลที่ได้อยู่แล้วไปพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยว มุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากการมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิต วัฒนธรรม รวมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่น ๆ ในท้องถิ่นที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวของชุมชน (Creighton, 2005) เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการของการมีส่วนร่วม นักวิชาการหลายท่าน ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็นหลายขั้นตอน โดยการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม การมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen, & Uphoff (1980) ซึ่งสามารถแบ่งกระบวนการของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 2) การปฏิบัติการหรือดำเนินการ 3) การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน และ 4) การติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วม สอดคล้องกับการศึกษาของ Chaipiam (2015) และ Tosun (1999)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย

Kaewthep (1995) กล่าวว่า เครือข่ายเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล/กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กร มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง/บุคคล/กลุ่มหรือองค์กร ซึ่งได้มีการเข้ามาประสานงานกันเป็นระยะเวลานานพอสมควร แม้จะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ และ Suwanvong, & Kreoksakul (2016) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือข่ายเพื่อการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และมีเป้าหมายร่วมกัน โดยมีการทำข้อตกลงที่ทุกคนพึงพอใจ เครือข่าย ประกอบด้วย ภาคประชาชนหรือชุมชน หน่วยงาน

ราชการ ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการ นักวิชาการ สื่อมวลชน และสถาบันต่าง ๆ ภายในเครือข่ายมีการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสื่อสาร รวบรวมผล และแบ่งปันความคิดเห็นกันภายในเครือข่ายผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น ช่องทางในกลุ่มออนไลน์ การโทรศัพท์ อีเมล รวมถึงการนัดพบกัน โดยในภาคการท่องเที่ยว การสร้างเครือข่ายเป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว และสร้างความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยวในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

การสร้างเครือข่าย คือ การสร้างความสัมพันธ์กันของกลุ่มบุคคล มีความสมัครใจและมีเป้าหมายร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน สำหรับการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวจะเป็นการเชื่อมโยงบุคคลที่เกี่ยวข้องให้เป็นเครือข่ายในการขับเคลื่อนภาคการท่องเที่ยว ทั้งนี้ จำเป็นต้องอาศัยทีมผู้นำเครือข่ายในการวางแผนดำเนินการ การจัดสรรทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีจำกัดอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับเครือข่ายชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ชัดเจน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการตัดสินใจแบบอิงกลุ่ม ซึ่งจะไม่มีการบังคับบัญชา มีความเสมอภาค และมีผลตอบแทนที่เป็นธรรม นำไปสู่การท่องเที่ยวที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

การสร้างเครือข่าย

Conant (2011) กล่าวใน Harvard Business Review ได้อธิบายการสร้างเครือข่ายขององค์กรหรือกลุ่มบุคคลไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การจำแนกกลุ่มเครือข่าย เพื่อวางเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มร่วมกัน โดยจำแนกลักษณะเครือข่ายและขนาดเครือข่าย ตามเงื่อนไขของสมาชิกในองค์กร
2. การสร้างความร่วมมือและการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้สมาชิกในองค์กรมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยสอบถามความต้องการของสมาชิก รวมถึงเงื่อนไขในการเข้าร่วมเครือข่าย
3. การติดตามสมาชิกอย่างรวดเร็ว เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เมื่อมีการทำการตกลงในการเป็นเครือข่ายร่วมกัน แล้วนั้น ต้องมีการติดตามและสอบถามสมาชิกที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย
4. การติดตามสมาชิกเป็นประจำผ่านทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) หรือ ช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ การแจ้งข้อมูลเพื่อให้รู้หรือทราบ

ความเคลื่อนไหวของตัวสมาชิกเครือข่าย

5. การรักษาสมาชิกเครือข่ายไว้ให้ได้มากและนานที่สุด ซึ่งขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายนั้น ทั้งนี้จำเป็นต้องมีความจริงใจ มีการสนับสนุนสมาชิกเครือข่ายในเรื่องต่างๆ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยให้ทุกคนได้มีโอกาสการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

รูปแบบของเครือข่าย (network pattern)

Hollingshead, & Poole (2012) ได้จำแนกรูปแบบที่สำคัญของเครือข่าย (network pattern) ออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

1. เครือข่ายแบบล้อ (wheel pattern) เป็นการสื่อสารที่กระจายคำสั่งจากส่วนกลาง สมาชิกในเครือข่ายติดต่อผ่านส่วนกลาง มีลักษณะการสื่อสารเพียง 2 ระดับ คือ 1) มีศูนย์กลางการติดต่อเชื่อมประสาน และ 2) มีการเชื่อมต่อระหว่างตัวบุคคล เช่น ก เป็นศูนย์กลาง เพื่อประสานงานกับ ข และ ค ดังนั้น ข และ ค มีการติดต่อและประสานงานกับ ก ซึ่งเป็นศูนย์กลาง แต่ ข และ ค ก็ไม่ได้ประสานกันเอง ซึ่งสมาชิกจะมีจุดประสงค์และความสนใจในสิ่งเดียวกัน

2. เครือข่ายแบบโซ่ (chain pattern) จะเป็นลักษณะของการสื่อสารที่เป็นการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ตัวอย่างเช่น ก และ ข รู้จักและมีการสื่อสารกัน ข และ ค

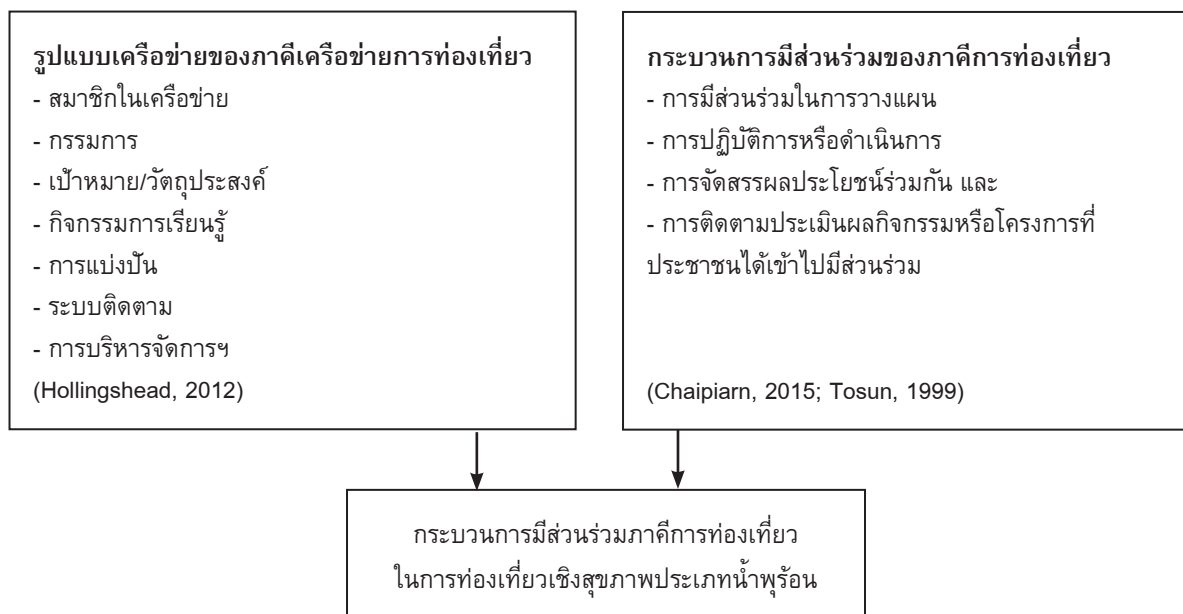
รู้จักกันและมีการสื่อสารกัน เช่นเดียวกัน ค และ ง รู้จักกัน และมีการสื่อสารกัน แต่ว่า ก ไม่รู้จักและไม่ได้สื่อสารกันโดยตรงกับ ค และ ง หรือ ข ไม่รู้จักกับ ง หรือ ง ไม่รู้จักกับ ก เป็นต้น

3. เครือข่ายแบบตัว Y (Y network) มีลักษณะคล้าย ๆ กับรูปแบบเครือข่ายแบบโซ่ เป็นการเชื่อมโยงกันหลายระดับ โดยสมาชิกทุกคนสามารถสื่อสารไปมาต่อกันได้ แต่การสื่อสารรูปแบบนี้มักจะเกิดความล่าช้า เช่น ก รู้จักกับ ข และ ก รู้จักกับ ค และก็รู้จักกับ ง แต่ทั้งนี้ ข ค ง ไม่ได้ รู้จักกันเลย แต่ ง รู้จักกับ จ และ จ ก็รู้จักกับ ค แต่ ง กับ ค ไม่ได้ รู้จักกันเลย (เป็นการสื่อสารกันไปมาของบุคคลหลายระดับ)

4. เครือข่ายแบบวง (cycle network) เป็นลักษณะที่สมาชิกรู้จักกันสองทางจากสมาชิกข้างเคียง แต่ไม่รู้จักกันทั้งหมด เช่น ก รู้จักกับ ข และ ค แต่ไม่รู้จักกับ ง เป็นต้น

5. เครือข่ายแบบทุกช่องสัญญาณ (all-channel) ลักษณะนี้ สมาชิกของเครือข่ายทั้งหมดรู้จักกัน และมีการติดต่อสื่อสารกันทุก ๆ คน หรือทุก ๆ กลุ่ม

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบเครือข่ายของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวและกระบวนการมีส่วนร่วม จึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการดำเนินการวิจัย ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบการวิจัยใช้แบบการวิจัยเชิงคุณภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของภาคีการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ชี้แจงโครงการวิจัยกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน
2. รวบรวมและศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร ตำรา บทความ หนังสือ ทบทวนวรรณกรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน
3. นำข้อมูลทุติยภูมิมาวิเคราะห์ พัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview)
4. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
5. สรุปและวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. คณะผู้วิจัยจัดเวทีระดมความคิดเห็นเพื่อการสร้างภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
2. คณะผู้วิจัยและภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน ศึกษาฐานแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนในประเทศไทย เพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวและถอดรูปแบบการบริหารจัดการภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวน้ำพุร้อน
3. คณะผู้วิจัยจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เพื่อระดมความคิดเห็นจากผลของการศึกษาฐานเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว
4. คณะผู้วิจัยสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวจากข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

พื้นที่ในการทำวิจัย

พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนในจังหวัดเชียงราย จำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) น้ำพุร้อนโป่งพระบาท ตำบลบ้านดู่

อำเภอเมืองเชียงราย 2) น้ำพุร้อนป่าตึง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน และ 3) น้ำพุร้อนทุ่งเทวี ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มีประชากรกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 45 คน จากแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อน จำนวน 3 พื้นที่ ๆ ละ 15 คน โดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม (focus group) ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคเอกชน และตัวแทนภาคชุมชน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ดังนี้

1. ผู้นำชุมชน (ระดับหมู่บ้าน) ที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยว จำนวน 5 คน
2. ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำพุร้อน จำนวน 5 คน
3. ตัวแทนจากเทศบาลตำบล/หน่วยงานของรัฐ จำนวน 4 คน
4. ตัวแทนบริษัทนำเที่ยว จำนวน 1 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 2 เครื่องมือหลัก ดังนี้ 1) การศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของภาคีการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งคัดเลือกแบบการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม และส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ลักษณะและรูปแบบการบริหารจัดการภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อน ปัจจุบัน การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และ 2) การศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนากลุ่ม (focus group) ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม มีผู้ร่วมสนทนากลุ่ม คือ ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว (ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยว) จำนวน 45 คน จากแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 3 พื้นที่ ๆ ละ 15 คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา (content analysis)

การสร้างและตรวจสอบหาคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยจัดทำเป็นแบบสอบถามแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) และดำเนินการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบหาความเที่ยงตรง (validity) ใช้เครื่องมือดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency; IOC) โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เป็นผู้พิจารณาตรวจสอบคำถามหาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามที่สร้างกับขอบเขตเนื้อหา ความถูกต้องเหมาะสม และความชัดเจน

การวิเคราะห์ผลข้อมูล

ข้อมูลจากการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา โดยคณะผู้วิจัยได้มีการจัดกลุ่มเนื้อหาหลักที่มีความหมายสอดคล้องและใกล้เคียงกัน (common theme) และนำข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออกจากเนื้อหาสาระสำคัญ โดยใช้วิธีการตรวจสอบผลวิจัยสามเส้า (triangulation) มาตรวจสอบความถูกต้อง ข้อมูลภายในถูกนำมาตรวจสอบร่วมกับข้อมูลภายนอก และสรุปเป็นรูปแบบการบริหารจัดการ และกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของภาคีการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน พบว่า

1. แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนทุ่งเทวี ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย มีรูปแบบเครือข่ายการท่องเที่ยวในรูปแบบคณะกรรมการตามโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนทุ่งเทวีร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโป่ง และการรวมตัวกันในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเคยเชื่อมโยงในส่วนของการแชร์ข้อมูลทางการท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย ด้านการบริหารจัดการ ผู้บริหารจัดการเครือข่ายควรเป็นหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดการเครือข่าย อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์เชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน ยังขาดศักยภาพของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนทุ่งเทวีให้เป็นที่ยอดูดใจของนักท่องเที่ยว รวมถึงสภาพภูมิทัศน์ และทรัพยากรบุคคลของเครือข่ายทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน ทั้งนี้ หากเกิดภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนขึ้นภายใน 1 ปี จะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ภาคีเครือข่ายมีการขับเคลื่อนแบบเป็นระบบ มีการทำงานที่ชัดเจน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีความเข้มแข็ง และมีการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อน เพื่อมาสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งแชร์ข้อมูลข่าวสารร่วมกัน พัฒนาไปพร้อม ๆ กันทั้ง 3 พื้นที่เป้าหมาย

2. แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนป่าตึง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่ายังไม่มีรูปแบบเครือข่ายทางการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัครชนในการทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน การรวมตัวกันในรูปแบบภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนภาคประชาชนยังไม่ชัดเจน และยังไม่เห็นการรวมตัวกันในรูปแบบของภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนป่าตึง มีคณะกรรมการตามโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐ การปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้บริหารจัดการเครือข่ายควรเป็นหน่วยงานภาครัฐที่เป็นหน่วยงานระดับจังหวัดรับผิดชอบหลักในการจัดการ และสถาบันการศึกษา มาช่วยจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

3. แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนโป่งพระบาท ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ไม่มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการท่องเที่ยว ทั้งในรูปแบบของคณะกรรมการฯ รวมไปถึงการรวมตัวกันในรูปแบบภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวที่ไม่ชัดเจน ชุมชนหรือตัวแทนชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในรูปแบบการขอความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการทำแผนพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวของตำบลบ้านดู่ร่วมกับเทศบาลตำบลบ้านดู่ ด้านปัญหาและอุปสรรคในด้านความร่วมมือของเครือข่ายทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน ขาดการเชื่อมโยงในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในรูปแบบคณะกรรมการการท่องเที่ยว โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน หากเกิดภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนขึ้นในพื้นที่

จังหวัดเชียงราย ความคาดหวังของชุมชนที่จะมาเป็นภาคีเครือข่าย คือ มีการขับเคลื่อนแบบเป็นระบบ มีการทำงานชัดเจน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พัฒนา ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้รับผลประโยชน์ และใช้ผลประโยชน์ในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อน โดยให้สถาบันการศึกษาช่วยในการจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวให้กับหน่วยงานภาครัฐที่มีงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

จากผลการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนในจังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนในวัตถุประสงค์ที่ 2 พบผลวิจัย ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนทุ่งเทวี ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ในเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วม จากการระดมความคิดเห็น พบว่า

1.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างแนวทางการพัฒนาที่เป็นความร่วมมือของภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และนโยบายแผนพัฒนาของประเทศไทย โดยให้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2565 มีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนทุ่งเทวีในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) โดยใช้กรอบแผนภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ โดยการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนทุ่งเทวี ซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน

1.2 การปฏิบัติการหรือดำเนินงาน ในการระดมความคิดเห็นการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวน้ำพุร้อน เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานทางการท่องเที่ยว โดยให้องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) บ้านโป่งร่วมสร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวนำเสนอหน่วยงานในระดับจังหวัด

1.3 การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน พบว่า เป็นรูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ในการท่องเที่ยวชุมชนด้านการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การบริการที่พัก การบริการอาหารและเครื่องดื่ม การขายผลิตภัณฑ์ชุมชน และการนำชมในฐานะการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการจ้างงาน การระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำแนะนำโดยนำเสนอของทางจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการรวมกลุ่มทางการท่องเที่ยวให้คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นจัดทำช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านสื่อการตลาดออนไลน์เพื่อให้สอดคล้องกับ

สถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่เกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) รวมทั้งยังมีการเสนอแนะการอบรมและพัฒนาสถานประกอบการให้เข้ากับมาตรฐานท่องเที่ยวปลอดภัยด้านสุขอนามัย หรือ Amazing Thailand Safety and Health Administration (SHA), SHA (Plus), SHA (Extra Plus)

1.4 การติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการที่ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วม พบว่า ในอดีตยังไม่มีผลการประเมินผลที่เป็นรูปธรรมและไม่มีกิจกรรมการประเมินผลที่ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะคณะกรรมการการท่องเที่ยว ควรจัดทำผลประเมินกิจกรรมให้ทุกภาคส่วนเข้าร่วมประเมิน เพื่อนำผลประเมินนั้นมาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนต่อไป

2. แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนป่าตึง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จากการระดมความคิดเห็นโดยกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า

2.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า ที่ดินที่เป็น น.ส.ด. (หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง) เป็นที่ดินที่ทางราชการได้จัดไว้เพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีข้อจำกัดที่ทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลป่าตึงมีความล่าช้าและไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน และขาดองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวและงบประมาณในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอให้มีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและสอดคล้องกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย แผนการพัฒนาระดับกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ ด้านผู้ประกอบการท่องเที่ยวต้องจัดตั้งชมรมด้านการท่องเที่ยวเพื่อมีส่วนร่วมในคณะกรรมการการท่องเที่ยวร่วมกับ อบต. ป่าตึง จัดตั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง

2.2 การปฏิบัติการหรือดำเนินงาน พบว่า ได้มีการดำเนินการร่วมกันให้ข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยว การจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว การรวมตัวของผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้านการบริการ การอบรมการท่องเที่ยวและผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการดำเนินงานทางการท่องเที่ยวให้ อบต. ป่าตึง ร่วมสร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวนำเสนอหน่วยงานในระดับจังหวัด โดยบรรจุไว้ในแผนการพัฒนาสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

2.3 การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน พบว่า การให้บริการ

ที่พัก นวด สปา การบริการอาหารและเครื่องดื่ม การขายผลิตภัณฑ์ชุมชน เฉพาะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวแหล่งน้ำพุร้อนเท่านั้น ผู้เชี่ยวชาญเสนอให้มีการรวมตัวของชมรมทางการท่องเที่ยว เพื่อนำเสนอสินค้าและบริการ การจัดทำช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านสื่อการตลาดออนไลน์เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการตลาดการท่องเที่ยวยุคใหม่ (new normal) ทั้งนี้ ชุมชนเสนอการจัดสรรพื้นที่ให้เข้าขายสินค้าของชุมชนเพิ่มในแหล่งท่องเที่ยว

2.4 การติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการที่ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วม พบว่า ในอดีตยังไม่มีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรมและไม่มีการจัดการประเมินผลที่ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้เข้ามามีส่วนร่วม

3. แหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนโป่งพระบาท ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จากกระบวนการมีส่วนร่วมผลการระดมความคิดเห็น พบว่า

3.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า น้ำพุร้อนโป่งพระบาทมีปัญหาเรื่องการให้บริการ เนื่องจากปัญหาด้านสถานที่ สิ่งปลูกสร้างที่ไม่ได้มาตรฐาน มาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการได้อย่างปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว โดยการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว น้ำพุร้อนโป่งพระบาท เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อน โดยการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว น้ำพุร้อนโป่งพระบาท เน้นการออกแบบพื้นที่ทั้งหมดของแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อน โดยคำนึงถึงการพัฒนาในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว การรักษาสิ่งแวดล้อม การบริการที่ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว

3.2 การปฏิบัติการหรือดำเนินงาน พบว่า ภาครัฐต้องการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายในชุมชนกับภาครัฐ สมาคมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ทั้งนี้ ชุมชนต้องการให้สถาบันการศึกษาเป็นผู้ศึกษาและออกแบบให้กับน้ำพุร้อนโป่งพระบาทที่มีองค์ความรู้สามารถเชื่อมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน

3.3 การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน พบว่า ไม่มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม เนื่องจากรูปแบบในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อน เทศบาลบ้านดู่เป็นผู้ดูแลทั้งหมด รวมถึงการให้เข้าพื้นที่หรืออาคารภายในแหล่งท่องเที่ยวให้กับผู้ประกอบการนวดและร้านค้า ในส่วนของห้องแช่น้ำพุร้อน เป็นลูกจ้างของเทศบาลบ้านดู่เป็นผู้ดูแล

3.4 การติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการที่ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วม พบว่า ไม่มีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรมและไม่มีการจัดการประเมินผลที่ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้เข้ามามีส่วนร่วม ชุมชนต้องการให้ตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนโป่งพระบาท มีการตรวจสอบการทำงานเพื่อให้เกิดการพัฒนา ประเมินผลโดยคณะกรรมการและนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการพัฒนาในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือของภาคีการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการท่องเที่ยวยังไม่รูปแบบของภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ในปัจจุบันการดำเนินงานเป็นรูปแบบของคณะกรรมการพัฒนาน้ำพุร้อนที่องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลจัดตั้งขึ้น เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนในแต่ละพื้นที่ในระบบของการบริหารจัดการส่วนของภาครัฐ รวมไปถึงการรวมตัวกันในรูปแบบภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวที่ไม่ชัดเจน สรุปได้ว่า รูปแบบในการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนทั้ง 3 พื้นที่ ยังอยู่ในคณะกรรมการการพัฒนาโป่งน้ำพุร้อน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนในการตัดสินใจในรูปแบบการขอความคิดเห็น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการทำแผนพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องของการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล ในการรวมตัวของรูปแบบภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวที่ผ่านมา การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ น้ำพุร้อนขาดงบประมาณในการพัฒนา ลักษณะเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนจังหวัดเชียงราย เป็นลักษณะแบบวง (cycle network) เป็นลักษณะที่สมาชิกรู้จักกันสองทางจากสมาชิกข้างเคียง แต่ไม่รู้จักกันทั้งหมด (Hollingshead, 2012) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนให้เกิดความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจำเป็นต้องมีงบประมาณในการสร้างและพัฒนา จึงมีความเห็นร่วมกันในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งน้ำพุร้อน จำนวน 3 พื้นที่ในระดับจังหวัด โดยให้แต่ละพื้นที่จัดทำแผนในภาคส่วนของชุมชน เพื่อบรรจุเป็นแผนพัฒนาของชุมชน และการจัดทำแผนพัฒนา ควรจัดทำให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับ

จังหวัดและระดับประเทศ ทั้งนี้ ชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ ต้องการให้ภาควิชาการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ช่วยให้การปรึกษา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญในการเขียนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย ทั้งนี้ ต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Pantarak, & Cheablam (2020) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาภูมิวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการศึกษาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

- 1) การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในด้านองค์ความรู้และการขึ้นทะเบียนสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ
- 2) การพัฒนาพื้นที่และออกแบบผังบริเวณเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทั้งในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและสถานประกอบการ และ
- 3) การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดตั้งชมรมผู้ประกอบการเพื่อสุขภาพ มีสมาชิก คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน สถานประกอบการนวดที่พัก และหมอนวดในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการกระจายรายได้สู่ชุมชน ยอดขายสินค้าเพิ่มขึ้นร้อยละ 30 และการเผยแพร่องค์ความรู้ภายในชุมชนนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

ในการพัฒนาภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ทั้ง 3 พื้นที่ ในระยะเวลา 1 ปี มีความต้องการให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งการเชื่อมโยงเครือข่าย การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางการท่องเที่ยว การรวมตัวทางการตลาดเพื่อทำประชาสัมพันธ์ การขาย และการสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ของแต่ละพื้นที่ รวมไปถึงการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนในรูปแบบการอบรมและการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจังหวัดเชียงราย

2. จากการศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคีการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน มีดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผน เครือข่ายการท่องเที่ยวของน้ำพุร้อนทั้ง 3 พื้นที่ ได้เสนอให้มีการจัดทำแผนพัฒนาทางการท่องเที่ยว

เชิงสุขภาพของแต่ละพื้นที่ โดยเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาที่เป็นความร่วมมือของภาคีเครือข่ายที่ปรึกษาคณะกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย เพื่อจะได้พัฒนาการท่องเที่ยวน้ำพุร้อนไปในทิศทางที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และนโยบายแผนพัฒนาของประเทศไทย โดยให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะเวลา 5 ปี ของจังหวัดเชียงราย (ปี พ.ศ. 2566-2570) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Timprasert (2011) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีการจัดการทรัพยากรในรูปแบบกำหนดกฎและกติการ่วมกันผ่านระบบสิทธิ เช่น สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร สิทธิการได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากร เป็นต้น นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบอีกว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

- 1) ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผน
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
- 3) การตระหนักในเป้าหมายและผลประโยชน์ร่วมกัน
- 4) การสนับสนุนซึ่งกันและกัน
- 5) มีผู้นำที่เข้มแข็ง และ
- 6) มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

2.2 การปฏิบัติการหรือดำเนินงาน พบว่า การปฏิบัติการและการดำเนินงานร่วมกันของการท่องเที่ยวภาคีเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนทุ่งเทวี การระดมความคิดเห็นจากการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวน้ำพุร้อน โดยนำเสนอแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2565 กำหนดผลผลิตผลลัพธ์ของโครงการให้ตรงตามเป้าหมายแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดเชียงรายและความต้องการของชุมชน 3 พื้นที่ อีกทั้งยังได้ดำเนินการสร้างสื่อออนไลน์ เฟซบุ๊ก กลุ่มน้ำพุร้อนจังหวัดเชียงราย เพื่อนำเสนอขายสินค้าผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและสินค้าของชุมชน นอกจากนั้นในภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวได้ศึกษาดูงานการบริหารจัดการภาคีการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chuamuangphan, Srisomyong, Vajirakachorn, Prayoonchart, & Samalapa (2018) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่น้ำพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี และแนะแนว

ทางการจัดการการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในพื้นที่ที่มีความตั้งใจที่จะพัฒนาน้ำพุร้อนหนองหญ้าปล้อง และมีความโดดเด่นด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับสูงที่สุด และได้เสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวให้ชุมชนในพื้นที่มีการสร้างมาตรฐานการรักษาความสะอาดบริเวณจุดอาบน้ำและบริเวณโดยรอบ ชุมชนควรวางแผนการพัฒนาดำเนินงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว บุคลากรในท้องถิ่นควรช่วยกันดูแลแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อน

2.3 การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน พบว่า แหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนทุ่งเทวี มีการจัดสรรผลประโยชน์ในการท่องเที่ยว ชุมชนด้านการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การบริการที่พัก การบริการอาหารและเครื่องดื่ม การขายผลิตภัณฑ์ชุมชน และการนำชมฐานการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการจ้างงาน ซึ่งจะเกิดขึ้นเฉพาะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคการท่องเที่ยว แหล่งน้ำพุร้อนเท่านั้น ส่วนน้ำพุร้อนป่าตึงและน้ำพุร้อนโป่งพระบาท มีรูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การบริการที่พัก นวด สปา การบริการอาหารและเครื่องดื่ม การขายผลิตภัณฑ์ชุมชน เฉพาะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวแหล่งน้ำพุร้อนเท่านั้น ควรมีการร่วมกันผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อน ทั้งนี้ ชุมชนเสนอการจัดสรรพื้นที่ให้เขาขายสินค้าของชุมชนเพิ่มในแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Suwanvong, & Kreoksakul (2016) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) กับการท่องเที่ยวเชื่อมต่อพื้นที่การท่องเที่ยวใน 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย” ผลการศึกษพบว่า แนวทางการพัฒนาการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนต้นแบบ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย มีกระบวนการดังนี้ 1) การเติมกิจกรรมลงไปให้ชุมชน 2) ขั้นตอนลงสนาม 3) พี่เลี้ยงเชื่อมประสาน และ 4) การค้นหาข้อจำกัดสำหรับประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายได้นั้น จะเป็นด้านเครือข่ายความรู้ โดยเฉพาะมิติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อยกระดับปัญญา

2.4 การติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการของชุมชน พบว่า การติดตามประเมินผลกิจกรรมโครงการของการท่องเที่ยว น้ำพุร้อนทั้ง 3 พื้นที่ ยังไม่มีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรมและไม่มีกิจกรรมการประเมินผลที่ภาคีเครือข่าย

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้ โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าว ยังขาดการนำเสนอข้อมูลผลลัพธ์ในการทำโครงการ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว และเสนอแนะให้คณะกรรมการการท่องเที่ยวทำการประเมินผลกิจกรรมที่ให้ทุกภาคส่วนเข้าไปร่วมประเมิน เพื่อนำผลประเมินนั้นมาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อน ส่วนการประเมินผลผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ควรประเมินจากความพึงพอใจในการบริการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐ เทศบาล/องค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ควรนำผลวิจัยไปพิจารณาการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนจังหวัดเชียงราย
2. การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย ควรนำผลวิจัยไปพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย
3. หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล ที่ดูแลแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อน ควรจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อทำให้เกิดรูปธรรมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่ละพื้นที่ของแหล่งน้ำพุร้อนในจังหวัดเชียงราย ที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน
2. ควรพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม การจัดตั้งชมรม สมาคมการท่องเที่ยว ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่
3. ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ น้ำพุร้อน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) และภาวะวิกฤตทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อรองรับความเสี่ยง และการหาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ควรมีความรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์
4. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อน ควรส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนทราบถึงผลประโยชน์ในการนำน้ำพุร้อนมาใช้ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สภาพแวดล้อมในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการบำบัดรักษาสุขภาพอย่างแท้จริง

References

- Chaiparn, Thitilina. (2015). **Public Participation in Mueng Nga Sub-District Municipality, Mueng Lamphun District, Lamphun Province: A Process of Local Development Plan** (การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน : ภายใต้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น). Master's dissertation, Nation University, Lampang, Thailand.
- Chuamuangphan, Nipon, Srisomyong, Niorn, Vajirakachorn, Thanathorn, Prayoonchart, Jainuch, & Samalapa, Chinnakarn. (2018). The Study of Types of Community Participation for Community-Based Tourism Development at Nong Ya Plong Hot Spring, Petchburi Province (การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน แหล่งน้ำพุร้อนหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี). In **Proceedings of The 2nd UTCC Academic Day**, (pp. 1250-1264). Bangkok: University of the Thai Chamber of Commerce.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity. **World Developments**, 8(3): 213-235.
- Conant, D. R. (2011). **Five Steps to Building Your Network**. Harvard Business Review. [Online]. Retrieved March 25, 2022 from <https://hbr.org/2011/04/five-steps-to-building-your-ne>
- Creighton, J. L. (2005). **The Public Participation Handbook: Making Better Decisions Through Citizen Involvement**. San Francisco: Jossey-Bass.
- Department of Mineral Resources. (2022). **Hot Springs in Thailand (น้ำพุร้อนในประเทศไทย)**. [Online]. Retrieved March 25, 2022 from http://www.dmr.go.th/ewtadmin/ewtdmr_web/n_more_news.php?filename=hotthai
- Global Wellness Institute. (2020). **Wellness Tourism Initiative 2020 Global Survey Results**. [Online]. Retrieved March 25, 2022 from https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2020/05/GWI_FACT_SHEET_LEISURE-TRAVEL_2020.pdf
- Hollingshead, A., & Poole, M. S. (Eds.). (2012). **Research Methods for Studying Groups and Teams: A Guide to Approaches, Tools, and Technologies**. London: Routledge.
- Kaewthep, Kanchana. (1995). **Development of Human-Centered Community Culture** (การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง). Bangkok: Catholic Council of Thailand for Development.
- Pantarak, Sirinan, & Cheablam, Onanong. (2020). Development of community enterprises and networks for health tourism in Khanom district, Nakhon Si Thammarat province (การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช). **Area Based Development Research Journal**, 13(1): 1-15.
- Prachachat Business. (2022). **2022, The Year that Transforms Thai Tourism, Moving towards "Quality-Sustainable Tourism" (2565 ปีพลิกโฉมเที่ยวไทย ก้าวสู่ "ท่องเที่ยวคุณภาพ-ยั่งยืน")**. [Online]. Retrieved March 25, 2022 from <https://www.prachachat.net/tourism/news-834718>
- Rasoolimanesh, S. M., & Jaafar, M. (2016). Community Participation toward Tourism Development and Conservation Program in Rural World Heritage Sites. In L. Butowski (Eds.), **Tourism - From Empirical Research towards Practical Application**, (pp. 1-14). London: InTechOpen.
- Srivichian, Orrapin. (2009). **The Citizen's Perception in Participation in the Making of Bangkok Comprehensive Plan** (การรับรู้เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร). Master's dissertation, Thammasat University, Pathumthani, Thailand.
- Suwanvong, Danuvat, & Kreoksakul, Patarapong. (2016). **The Network Development Community Base Tourism at 5 Southern Border Provinces (Satun, Songkhla, Pattani, Yala, and Narathiwat)**

with Connected Tourism in 4 States (Kelantan, Perak, Kedah and Perlis) of Malaysia (การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) กับการเชื่อมต่อพื้นที่การท่องเที่ยวใน 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย). Songkhla: Songkhla Rajabhat University.

Timprasert, Narudom. (2011). **People's Participation Process Based on Community Rights to Preparation the Local Ordinances Sea: A Case Study of Tha**

Sala Sub District Administration Organization, Nakhon Si Thammarat (กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช). Master's dissertation, National Institute of Development Administration, Bangkok, Thailand.

Tosun, C. (1999). Towards a typology of community participation in the tourism development process. *Anatolia*, 10(2): 113-134.